

รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการ (Proceedings)

การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 6

และระดับนานาชาติ ครั้งที่ 4

The 6th National and the 4th
International Conferences 2024

March 27, 2024

Buddhist Innovation and the Creation
of a Sustainable Peaceful Society

พุทธนวัตกรรม

กับการสร้างสังคมสันติสุข

อย่างยั่งยืน

NIC
2024
MCUKK

<http://www.mcukk.com/NIC2024/>

รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการ (Proceedings)

การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 6 และระดับนานาชาติ ครั้งที่ 4

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

เรื่อง พุทธนวัตกรรมกับการสร้างสังคมสันติสุขอย่างยั่งยืน

(Buddhist Innovation and the Creation of a Sustainable Peaceful Society)

ร่วมกับ

สมาคมเครือข่ายส่งเสริมการวิจัยทางมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาลัยศาสนศาสตร์เฉลิมพระเกียรติกาฬสินธุ์
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาลัยศาสนศาสตร์ยโสธร
มหาวิทยาลัยขอนแก่น
มหาวิทยาลัยบูรพา
มหาวิทยาลัยแม่โจ้
มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์
มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ
มหาวิทยาลัยราชภัฏเวียงชัย
มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ที่ปรึกษา:

พระราชพัฒนวัชรบัณฑิต, รศ.ดร. รองอธิการบดีวิทยาเขตขอนแก่น
พระอุดมปัญญาภรณ์, ดร. ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายประชาสัมพันธ์และเผยแพร่
รศ.ดร.วิทยา ทองดี ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป
ผศ.ดร.นิเทศ สนั่นนารี ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายวิชาการ
พระครูศรีพุทธวิมลจิต, ผศ.ดร. ผู้อำนวยการสำนักวิชาการวิทยาเขตขอนแก่น
พระมหาพิสิฐ วิสิษฐุปถมน, ดร. ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ขอนแก่น
นายศกธินันท์ ศรีหาบงค์ รก. ผู้อำนวยการสำนักงานวิทยาเขตขอนแก่น

บรรณาธิการ:

พระราชพัฒนวัชรบัณฑิต, รศ.ดร.

กองบรรณาธิการ

รศ.ดร.ศรีบุญญา อรุณขจรศักดิ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
รศ.ดร.กตัญญู แก้วหานาม มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์
รศ.ดร.วิษณุ สมิตสุวรรณ วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น
รศ.ดร.วินิจ ฝาเจริญ มหาวิทยาลัยแม่โจ้
รศ.ดร.ธัญวัฒน์ รัตนศักดิ์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รศ.ดร.สุภายู ธีระวณิชตระกูล มหาวิทยาลัยบูรพา

กองบรรณาธิการ

- รศ.ดร.บุญยเสนอ ตริวิเศษ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
- รศ.ดร.อังคณา ตุงคะสมิต มหาวิทยาลัยขอนแก่น
- รศ.ดร.บุญย์จีรา ชีรเวทย์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
- ผศ.ดร.ณัฐกาญจน์ นาคนวน มหาวิทยาลัยมหิดล
- ผศ.ดร.ปทุมพร เปี้ยถนอม มหาวิทยาลัยรามคำแหง
- ผศ.ดร.จักรปรุพท์ วิชาอัศววิทย์ มหาวิทยาลัยพายัพ
- ผศ.ดร.ปรัชนันท์ เจริญอาภรณ์ มหาวิทยาลัยบูรพา
- ผศ.ดร.ประภาศ แก้วเกตุพงษ์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
- ผศ.ดร.มารศรี สอทิพย์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
- ผศ.ดร.สยาม ราชวัตร มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- ผศ.ดร.กรรณิการ์ อินต๊ะวงศ์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- ผศ.ดร.ศิริวรรณ วณิชวัฒนวรชัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
- ผศ.ดร.เสรี วรพงษ์ มหาวิทยาลัยมหิดล
- ผศ.ดร.พิชญ์ บุญนิยม มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร
- ผศ.ดร.ภัทรชัย อุทาพันธ์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
- ผศ.ดร.สมบูรณ์ วัฒนชะ วิทยาลัยศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล
- ผศ.ดร.กรกรก สารภีรมย์ วิทยาลัยศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล
- ผศ.ดร.ไพศาล เครือแสง มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
- ผศ.ดร.วรวิทย์ นพแก้ว มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
- ผศ.ดร.เพ็ญพนอ พ่วงแพ มหาวิทยาลัยศิลปากร
- ผศ.ดร.ปฐมาวดี จงรักษ์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- ผศ.ดร.มนตรี สิริโรจนานันท์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- ผศ.ปัทวี สัตยวงศ์ทิพย์ มหาวิทยาลัยบูรพา
- พระมหาไทยน้อย ญาณเมธี, ดร. มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
- อ.ดร.วัฒนา นนทชิต มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
- อ.ดร.อารีย์ บินประทาน มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย
- อ.ดร.ชั้นทอง วิชาเดช มหาวิทยาลัยบูรพา
- อ.ดร.เพ็ญวรา ชูประวัตติ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- อ.ดร.ชาญชัย ฤทธิร่วม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย
- อ.ดร.ศศิพัชร จำปา มหาวิทยาลัยศิลปากร

คณะทำงาน :

- ผศ.ดร.สุรพล พรหมกุล ผศ.ดร.สุวิน ทองปั้น ผศ.ดร.จรัส ลีกา
- ผศ.ดร.เพชรกฤต ศรีบุญเรือง ผศ.ดร.นิรัช เรือนแสง อ.ดร.สมควร นามสีฐาน
- ดร.อมรัตน์ เตชะนอก อ.ดร.สุธิพงษ์ สวัสดิ์ทา อ.ดร.สุนทร สายคำ
- อ.ดร.ปาณจิตร สุกุมาลย์ อ.ดร.วิรัตน์ ทองภู อ.ทรงพล โชติกเวชกุล
- อ.ดร.ยิ่งสรรค์ หาพา พระมหากิตติ กิตติเมธี อ.สุทธิพงษ์ อุพลเกียรติ
- อ.ดร.สรินญา มารศรี น.ส.มาริสสา ไสวงาม น.ส.อนุชิตา บุญตะวัน

ศิลปะและรูปเล่ม:

น.ส.สาริกา ไสวงาม

สาส์นจากรองอธิการบดีวิทยาเขตขอนแก่น

ในโอกาสที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ได้จัดงานประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 6 และระดับนานาชาติ ครั้งที่ 4 “พุทธนวัตกรรมกับการสร้างสังคมสันติสุขอย่างยั่งยืน (Buddhist innovation and the creation of a sustainable peaceful society)” จัดขึ้นในวันที่ 27 มีนาคม 2567 เพื่อเปิดโอกาสให้คณาจารย์ นักวิชาการ นักวิจัย นิสิต นักศึกษาและเครือข่ายสถาบันการศึกษา ได้มีเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้และเผยแพร่ผลงานวิชาการสู่การใช้ประโยชน์ในสังคมต่อไป

เอกสารทั้งหมดได้ผ่านกระบวนการทบทวนโดยผู้ทรงคุณวุฒิก่อนที่จะนำเสนอในรูปแบบวารสารหรือโปสเตอร์ในการประชุมครั้งนี้ เกณฑ์การคัดเลือกงานวิจัยเหล่านี้เน้นย้ำถึงความแปลกใหม่ของความรู้ บทความฉบับเต็มได้รับการตีพิมพ์ใน Conference Proceeding ตามข้อตกลงของ Conference Editorial Board โดยจะเผยแพร่ทางออนไลน์ที่ www.mcukk-nic/2024

ในนามคณะบรรณาธิการ ขออนุโมทนาบุญขอบคุณทุกท่านที่มีส่วนร่วมให้การดำเนินงานการประชุมวิชาการครั้งนี้ มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลบรรลุวัตถุประสงค์ตามนโยบายของมหาวิทยาลัย กำหนดไว้

พรเทพ วัฒนศิริ

(พระราชพัฒนวัชรบัณฑิต, รศ.ดร.)
รองอธิการบดีวิทยาเขตขอนแก่น
บรรณาธิการการประชุมวิชาการ

กำหนดการ

การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 6 ระดับนานาชาติครั้งที่ 4

ณ หอประชุมเฉลิมพระชนมพรรษา 80 พรรษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

เวลา 08:00-08:30 น. ลงทะเบียนและรับเอกสาร ณ ห้องประชุมชั้น 2 อาคารเฉลิมพระชนมพรรษา 80 พรรษา

เวลา 08:30-09:00 น. **พระพรหมบัณฑิต, ศ.ดร. อุปนายกสภามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**

จุดฐพีเทียน กล่าวนำบูชาพระรัตนตรัยและประจำบนแท่นพิธี ถวายสักการะ
อุปนายกสภามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตามลำดับ ดังนี้

1. พระราชพัฒนวัชรบัณฑิต, รศ.ดร. รองอธิการบดีวิทยาเขตขอนแก่น
2. พระอุดมปัญญาภรณ์, ดร. ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายประชาสัมพันธ์และเผยแพร่
3. รศ.ดร.วิทยา ทองดี ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป
4. ผศ.ดร.นิเทศ สนั่นนารี ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายวิชาการ

พระราชพัฒนวัชรบัณฑิต, รศ.ดร. รองอธิการบดีวิทยาเขตขอนแก่น

กล่าวรายงานต่อประธานพิธี

เวลา 09:00-11:00 น. **พระพรหมบัณฑิต, ศ.ดร. อุปนายกสภามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**

กล่าวเปิดงานและปาฐกถาพิเศษ

เรื่อง “พุทธนวัตกรรมกับการสร้างสังคมสันติสุข อย่างยั่งยืน”

พระพรหมบัณฑิต, ศ.ดร. อุปนายกสภามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
มอบโล่ให้กับเจ้าภาพร่วมการประชุมวิชาการ

รศ.ดร.วิทยา ทองดี ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป ถวายเครื่องไทยธรรม

เวลา 11:30-12:00 น. **พิธีลงนาม MOU**

ระหว่าง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
กับมหาวิทยาลัยเครือข่าย

เวลา 11:30-13:00 น. ฉันทภัตตาคารเพล/รับประทานอาหาร

เวลา 13:00-16:30 น. **นำเสนอบทความวิชาการ แบบปากเปล่าและแบบโปสเตอร์ แต่ละห้อง**

เวลา 16:30 น. ประธานประจำห้องประชุมกลุ่มย่อยกล่าวสรุปและกล่าวขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิ

เสร็จพิธี ผู้เข้าร่วมงานเดินทางกลับโดยสวัสดิภาพ

ระดับชาติ

ด้านพุทธนวัตกรรมการศึกษา
ปรัชญาเพื่อการสร้างสังคมสันติสุขอย่างยั่งยืน

ห้องประชุมย่อยที่ 1 ห้อง B 202 ชั้น 2

อาคารบัณฑิตศึกษา สมเด็จพระพุทธมาจารย์
(สำนัก ชวนมหาปัญญามหาเถร)

ผู้ทรงคุณวุฒิ:

- พระครูภาวนาโพธิคุณ, รองศาสตราจารย์ ดร.
: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- รองศาสตราจารย์ ดร.สิญญา สะสอง
: มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
- ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประภาส แก้วเทพพงษ์
: มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ลำดับ	บทความ/ผู้พิมพ์	หน้า
1	โหราศาสตร์เชิงพุทธศาสนา : พระมหานาเกียรติ วิสุทธิ	1
2	เรามารู้จักสติ: ปรมัตถธรรมกับสติ: บัญญัติธรรมรู้งริงไม่อุปาทานทำให้ชีวิตและสังคม เกิดสันติสุขอย่างยั่งยืน : เจริญ มณีจักร, พระครูรัตนสุตาภรณ์ และพระครูพิพิธจารุธรรม	15
3	การลดความเหลื่อมล้ำในสังคมโดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา : พระเสกสรวร ภาสุโก (สนทอง), พระราชพัฒนวัชรบัณฑิต, พระมหาณัฐพันธ์ สุทสุสนวิภาณี พระมหาถาวร ถาวรเมธี และพระประภคฤษณ์ ธรรมวิโส (แสงเทียนจันทร์)	27
4	พระพุทธศาสนากับการพัฒนาชุมชน : พระมหาเอกชัย เอกชโย (โคตรมูล), พระราชพัฒนวัชรบัณฑิต, พระมหาณัฐพันธ์ สุทสุสนวิภาณี และพระมหาถาวร ถาวรเมธี	35
5	การแก้ปัญหายาเสพติดในชุมชน ตามหลักอริยสัจ 4 : พระอธิการวิฑิตศาสตร์ จุฑานชโย, พระมหาณัฐพันธ์ สุทสุสนวิภาณี, พระมหาเศรษฐา เสฏฐมโน, พระมหาเมธีชัย กิจจุสโร และพระมหาถาวร ถาวรเมธี	43
6	การดูแลสุขภาพพระสงฆ์ตามแนวสิปปายะ 4 : พระอำนาจ มหาบุญโญ, พระมหาณัฐพันธ์ สุทสุสนวิภาณี, พระมหาจรรณาทิต อาทิตวโร, พระเมธีวัชรจารย์ และพระมหาถาวร ถาวรเมธี	55
7	พระสงฆ์กับบทบาทผู้นำจิตวิญญาณในชุมชนเพื่อสร้างสันติสุข : พระรัตนพล ญาณิสฺสโร, พระมหาณัฐพันธ์ สุทสุสนวิภาณี; พระครูปริยัติพุทธิคุณ, พระมหาบัวพันธ์ จนทโสภโณ และพระมหาถาวร ถาวรเมธี	65
8	หลักพุทธธรรมกับการให้บริการในมุมมองสังคมสงฆ์ : พระมหาदनัย เตชปญโญ, พระมหาภิกษุภรณ์ อัสมาลี และพระมหาสำรอง สมนุญโต	77
9	อิทธิพลของคัมภีร์ธรรมบทที่มีต่อการเทศน์แห่ : พระสุขเวท อาทิจโจ, พระกฤษดา สิริจหนโท, พระมหาภิกษุภรณ์ อัสมาลี และพระมหาสำรอง สมนุญโต	85

เรามารู้จักสติ: ปรมัตถธรรมกับสติ: บัญญัติธรรมรู้จริงไม่อุปาทานทำให้ชีวิต
และสังคมเกิดสันติสุขอย่างยั่งยืน

Let's get to know Sati: Paramattha Dhamma and Sati:
Dhamma Law Knowing the truth without Preconceptions
Makes Life and Society have Lasting Peace

เจริญ มณีจักร, พระครูรัตนสุตาภรณ์ และพระครูพิพิธจารุธรรม

Charoen Maneejuk, Phrakhr Rattanasutaphorn and Phrakhr Phiphitcharutham

วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช

Buddhachinaraj Buddhist College, Thailand

Corresponding Author, E-mail: charoen.ma@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

พระพุทธศาสนาเป็นที่พึ่งได้จริงแน่นอน เพราะมีหลักธรรมสำคัญ คือ สติ: ปรมัตถธรรมกับสติ: บัญญัติธรรม ทำให้ชีวิตและสังคมเกิดสันติสุขอย่างยั่งยืนได้จริงแน่นอน

คำว่า สติ หมายถึง สติที่ทำหน้าที่ระลึกได้ ระลึกเฉพาะระลึกได้เท่านั้น สติระลึกอารมณ์ 6 ได้แก่ อารมณ์ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางใจที่ผัสสะ หรือมากระทบทางใดทางหนึ่ง และการกล่าวถึง ลักษณะการเกิดอาการของสติ ปกติสติย่อมเกิดร่วมกับปัญญา (รู้ตรงกับความเป็นจริง 2 จริ่ง) ทุกขณะการ เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และการดับไปพร้อมกัน และการรับรู้บางครั้ง การเกิดและการดับอาจไม่พร้อมกันระหว่าง ตัวสติกับตัวปัญญา

คำว่า เจตสิก หมายถึง ธรรมชาติที่มีอาการเกิด มีอาการดับพร้อมกับจิต ในจิตดวงเดียวกัน มีอารมณ์ และวัตถุเดียวกัน คำว่า สติเจตสิก หมายถึง เจตสิกฝ่ายกุศลธรรม ที่ระลึกได้ในอารมณ์ 6 มี อาการเกิดขึ้น ตั้งอยู่และมีอาการดับพร้อมกับจิต ที่มีอารมณ์ และวัตถุเดียวกันกับจิต ซึ่งเป็นขวนจิตดวง เดียวกัน และเกิดร่วมกับจิตเป็นสหชาติปัจจัย

สติทั้ง 2 นั้นคือ ได้มาเกิดจากการศึกษาและการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานจนสามารถทำให้มนุษย์ ได้พัฒนาตนเองเข้าถึงสติทั้ง 2 จนกระทั่งสามารถดับความทุกข์ได้จริง พ้นจากความเห็นผิดได้จริงในชีวิต ประจำวัน ทั้งในระดับโลกียะและระดับโลกุตระ ซึ่งการหลุดพ้นนั้นมี 4 ระดับ ได้แก่ 1) ชั่วคราว ด้วยจิต ระดับมหากุศล 2) เพียงข่มทับไว้ ด้วยจิตระดับฌานาน 3) โลกเจตสิก โทสเจตสิกขึ้นเบาบาง (สกคทา

คามิ) เช่น 4) เต็ดขาดบรรลุโสดาบัน-อรหันต์ หรือผู้ที่ได้ชีวิตและสังคม (บางท่าน) เกิดสันติสุขอย่างยั่งยืน ได้จริงแน่นอน

คำสำคัญ: สติ: ปรมัตถธรรมสติ: ปัญญัตติธรรม; รู้จริงไม่อุปาทาน; ทำให้ชีวิตและสังคมเกิดสันติสุข

Abstract

Buddhism is definitely attainable. Because there are important principles, namely mindfulness: the Paramatthadhamma and mindfulness: the law of the Dhamma, it can definitely make life and society truly have lasting peace.

The word sati means mindfulness that has the function of remembering. Remember only remember. Consciousness of the 6 emotions: emotions through the eyes, ears, nose, tongue, and mind that come into contact, or affect in any way and mentioning the nature of the symptoms of consciousness. Normally, consciousness arises together with wisdom. (Know the truth of the two realities) Every moment of arising, remaining and passing away together, and sometimes perception birth and death may not occur simultaneously between the conscious body and the intellectual body.

The word cetasika means the nature of arising symptoms. There is a symptom of extinction along with the mind. In the same mind, with the same emotions and objects, the word sati-cetasika refers to the mental attitude of merit. Reminiscence in the mood 6 symptoms occur, it exists and has symptoms of extinguishing along with the mind, which has the same emotions and objects as the mind, and invites the same spirit and arises together with the mind as a sahajajata factor.

Both consciousnesses are acquired through study, and the practice of Vipassana meditation until it allows humans to develop themselves, and reach both consciousnesses until they can truly end suffering, really free from wrong views in everyday life, both at the global level and world class. There are 4 levels of liberation: 1. Temporary, with a mind of great merit. 2. Just suppress it. With the mind at the level of Jhāna 3. Loba Cetasika, Dosa Cetasika, light level (Sakadāgāmi) such as 4. Absolutely attaining Sotapanna-Arahantship, or those who have life and society (some of you) will definitely have lasting peace.

Keywords: consciousness: Paramattha Dhamma; Consciousness: Law of Dhamma Know the truth without prejudice; Make life and society peaceful

1. บทนำ

พระพุทธศาสนาแห่งสติปัญญาเป็นที่พึ่งได้จริงเพราะมีหลักธรรมสำคัญอย่างยิ่งและมีความจำเป็นต่อมวลมนุษยชาติทุกชีวิตและทุกสังคมทุกยุค ทุกสมัยตั้งแต่อดีตปัจจุบัน และอนาคตมากที่สุด เพราะเกิดจาก "ได้รู้จัก" คำว่า สติ: ปรมัตถธรรมกับสติ: บัญญัติธรรมทำให้สังคมเกิดสันติสุขอย่างยั่งยืน สตินั้นได้มาเกิดจากการศึกษา และการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน พร้อมกับหลักธรรมปฏิบัติหัวข้ออื่นๆ เข้ามาสนับสนุน ที่จะสามารถทำให้มนุษย์พัฒนาตนเองเข้าถึงสติจนกระทั่งสามารถดับความทุกข์ได้จริง พ้นจากความเห็นผิดได้ในชีวิตประจำวัน ทั้งในระดับโลกียะและระดับโลกุตตระ ซึ่งการหลุดพ้นนั้นมี 4 ระดับ ได้แก่ 1) ชั่วคราว ด้วยจิตมหากุศล 2) เพียงข่มทับไว้ ด้วยจิตทรงฌาน 3) จิตเบาบาง คือ สกทาคามี พ้นสังโยชน์โลภะข้อที่ 4 โทสะ ข้อ 5 หากหลุดพ้นครบทุกข้อ 10 สังโยชน์ ได้เด็ดขาดตามลำดับ บรรลุโสดาบัน-อรหันต์ การฝึกสติเจตสิกนั้น เป็นแนวปฏิบัติ หรือหนทางดับทุกข์อย่างถาวร หรือยั่งยืนแน่นอนที่เรียกว่า อารมณฺพระนิพพานฯ หมายถึง ความสงบทางด้านจิตใจ ไม่มีความทุกข์ ไม่มีกิเลสใดๆ มารบกวน ทุกขณะจิต และคำว่า "สติเจตสิก" ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539 สรุปโดยย่อว่า สติเจตสิกเป็นองค์ธรรมของสัมมาสติในองค์มรรค 8 ข้อที่ 7 ในอริยสัจ 4 หมายถึง สติระลึก ความตามระลึก ความหวนระลึก สติ กิริยาที่ระลึก ความทรงจำดี ความไม่เลือนลอย ความไม่หลงลืม สติปฏิฐาน 4 สติตั้งมั่นอยู่ในการพิจารณาเนืองๆ ซึ่ง กาย เวทนา จิต (อภิ.สง. (ไทย) 34/93/44-45) และสภาพธรรมที่เป็นอยู่โดยอาการที่ปราศจากตัวตนที่สามารถประหารและสภาพธรรมที่เป็นอยู่โดยอาการที่ปราศจากตัวตนที่สามารถประหาร นิमित และวิปลาสธรรมที่ปรากฏขึ้นที่จิต และเจตสิกทั้งหลายยึดหน่วงความยินดีเป็นอารมณ์ได้ สติเจตสิกเป็นสหชาติปัจจัยเกิดร่วมกับปัญญาเจตสิกซึ่งเป็นเครื่องทำลายกิเลส สลายความทุกข์ สร้างความสุข สว่างสงบ หากสติเจตสิกได้พัฒนาการเกิดผลอย่างแก่กล้ามากขึ้นตามลำดับอย่างมีคุณภาพ จนสามารถนำทางชีวิตให้มีคุณภาพชีวิตดีขึ้นได้คือ กายและจิต หรือรูปและนาม ออกจากความวุ่นวาย หรือ ความทุกข์ในปัจจุบันได้จริงโดยสภาวะธรรม จึงได้ชื่อเรียกว่า ปรมัตถธรรม ไม่ใช่โดยสมมุติบัญญัติเพียงแต่คำพูดเพียงแต่การออกเสียงอย่างเดียว (อภิ.สง. (ไทย) 34/93/44) ความหมายคำว่า "สติเจตสิก" ที่ท่านพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) (2550, หน้า 278-279) ได้กล่าวไว้ในหนังสือพจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม สรุปใจความได้ว่า สติเจตสิกเป็นเจตสิกดวงหนึ่งในจำนวน 52 ดวง หมายถึง ความระลึกได้ ความสำนึกรู้ทั่วพร้อมมีอยู่ซึ่งเป็นธรรมชาติที่ประกอบกับจิตเป็นสภาวะธรรมที่เกิดขึ้นและดับลงพร้อมกับจิต มีอารมณ์และวัตถุที่อาศัยเป็น สิ่งเดียวกันกับจิตที่เกิดขึ้นในขณะนั้น

พุทธศาสนิกชน ควรรู้จักสติ: ปรมัตถธรรมกับสติบัญญัติธรรม ทำให้เกิดสันติสุขอย่างยั่งยืน และถือได้ว่าเป็นเรื่องสำคัญมากๆ ถ้าหากขาดสติเจตสิกจะก่อให้เกิดความเสียหายแก่ตนเองและสังคม ทำให้เข้าใจผิด จะไปรู้สิ่งที่ผิดๆ รู้คิด ผิด ทำ สิ่งผิดพลาดไปหมดทุกเรื่อง อุปมาเหมือนคนเป็นบ้าเสียสติ อุปมาเหมือนคนที่ตายแล้วซึ่งไม่มีสติเจตสิก อยู่ในร่างกาย เราชาวพุทธควรศึกษาให้ละเอียดจนเกิดสภาวะธรรม

ปรมัตถ์ (พระพรหมโมลี, 2551, หน้า 7) โดยการเริ่มต้นฝึกสติพร้อมกับจิตให้เป็นมหากุศล มรรคกุศล หรือให้เป็นสัมมาทิฐิเห็นชอบ ทุกแง่ ทุกมุมของชีวิต ให้สำเร็จในแง่ปริยัติศีลธรรม และปฏิบัติศีลธรรมที่ถูกต้องเหมาะสมกับตนเอง และเกิดผลดีในแง่ปฏิเวธศีลธรรมทำให้บรรลุเป็นอริยบุคคลได้ก็จะเกิดสันติสุขแก่ตนเอง และชาวพุทธทั่วโลกยุคปัจจุบัน (พระอาจารย์ทอง ศิริมงคลโล, 2552, หน้า 44)

ดังนั้น สถาบันพระพุทธศาสนาหรือองค์กรหน่วยงานอื่นๆ ทั้งทางราชการและทางเอกชนที่เกี่ยวข้องช่วยกันรวมพลังบุญปัญญา ทุกเรื่องสืบทอดหลักธรรม ควรขับเคลื่อนจัดทำหลักสูตรเกี่ยวกับเรื่องเรามารู้จักสติ: ปรมัตถธรรม กับ สติ: บัญญัติธรรมรู้จริงไม่อุปาทานทำให้ชีวิตและสังคมเกิดสันติสุขอย่างยั่งยืนตลอดไป

2. เรามารู้จัก สติ: ปรมัตถธรรม

คำว่า สติ: ปรมัตถธรรม เป็นสังขารชั้นดวงหนึ่ง เป็นนามชั้น อธิบายโดยชื่ออรรถบัญญัติคำว่า อรรถบัญญัติ (การตั้งชื่อเรียกปรมัตถธรรม) ได้แก่ คำว่า สติ แปลว่า เพียงการระลึกได้เท่านั้น แต่ยังไม่มีการระลึกได้ทางใจ สติเป็นชื่อเจตสิกดวงหนึ่ง ในกลุ่มสังขารชั้น และเป็นชื่อปรมัตถธรรมด้วยหรือสังขารธรรมล้วนๆ ไม่เกี่ยวกับอตตัตตัตต สัตว์ บุคคล เรา เขา เป็นต้น

คำว่า สติ หมายถึง การระลึกได้ในอารมณ์ 6

คำว่า เจตสิก หมายถึง ธรรมชาติที่มีอาการเกิดมีอาการดับพร้อมกับจิต ในจิตดวงเดียวกันมีอารมณ์และวัตถุเดียวกัน

คำว่า สติเจตสิก หมายถึง เจตสิกฝ่ายกุศลธรรม ที่ระลึกได้ในอารมณ์ 6 มีอาการเกิดขึ้น และมีอาการดับพร้อมกับจิต ที่มีอารมณ์ และวัตถุเดียวกันกับจิต ซึ่งเป็นชวนจิตดวงเดียวกันและเกิดร่วมกับจิต เป็นสหชาติปัจจัย และสัมปยุตปัจจัยเป็นต้น และได้มีพระอรหันต์หรือนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาได้อธิบาย สติเจตสิกไว้ได้ดังนี้

1. พระมหาสมบุรณ์ ฉันทโรจโน (2543, หน้า 95) ได้ให้ความหมาย ลักษณะของสติเจตสิก สติ มีความระลึกได้ ในอารมณ์เนื่องๆ ต่อเนื่องกันเป็นลักษณะ -สติมีหน้าที่ ไม่หลง ไม่ลืม เป็นรสหรือเป็นหน้าที่-สติ มีการจดจ่อและรักษาอารมณ์ เป็นอาการปรากฏ-สติ มีความจำ จำได้อย่างมั่นคง หรือจำได้แม่นยำ เป็นเหตุใกล้ชัด สติเจตสิกไม่ขาด เปรียบเสมือน เชือกเส้นหนึ่งที่ผูกลูกวัว ไว้กับเสาหลักต้นหนึ่ง ตัววัวคือ สติเจตสิกกับจิตคือ เชือก เส้นหนึ่ง เสาคือ อารมณ์ ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสต่างๆ คำอุปมาอีกอย่างหนึ่ง สติเจตสิกไม่ขาด เปรียบเสมือนกับผู้รักษาประตู คนที่รักษาประตู ย่อมที่จะคอยดูผู้คนที่จะเข้ามา คนที่จะออกไป ทางประตูเท่านั้น บุคคลที่ยังมาไม่ถึง และบุคคลที่ล่วงเลยไปแล้ว ไม่ใช่ทำหน้าที่ของตนเฝ้าประตู สติเจตสิกก็เช่นเดียวกัน ย่อมระลึกในอารมณ์ปัจจุบันที่เกิดขึ้นทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น

ทางกาย ทางใจ ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันเท่านั้นส่วนอารมณ์ที่เป็นอดีต อนาคตไม่ใช่หน้าที่ของสติเจตสิก เป็นต้น

2. บุญมี เมธางกุล (2530, หน้า 48-49) ได้ให้ความหมาย ลักษณะ ของสติเจตสิก ไว้ดังนี้ สติเจตสิก หมายถึง ธรรมชาติที่มีความระลึกู้ ทำงานร่วมหรือเกิดร่วมปัญญาคือ การรับรู้ตรงกับความเป็นจริง ในอารมณ์ที่เกี่ยวกับกุศลธรรม สติเจตสิกเป็นธรรมชาติที่มีความระลึกในกุศลธรรม อกุศลธรรม อภัยกตธรรม เป็นลักษณะที่กล่าวย่อแสดงว่า ความระลึกู้ที่เกี่ยวกับกุศลธรรม อกุศลธรรม อภัยกตธรรม นั้นเป็นเพียงระลึกู้ ย่อมมีอยู่ ตัวอย่าง สภาวธรรม หรือ สภาพความจำ และความระลึกได้นั้นโดยทั่วไปย่อมมีได้ทั้งฝ่ายกุศลธรรมและอกุศลธรรม ระลึกในฝ่ายบุญก็ได้ หรือระลึกในฝ่ายบาปก็ได้ ได้ทั้ง 2 ฝ่าย และยังมีสภาวธรรมที่มีความสอดคล้องกับสภาวธรรมอื่นๆ คือ วิตกเจตสิก หมายถึง ตรึกอารมณ์ ยกจิตขึ้นสู่อารมณ์ และยังมีมีความสอดคล้องกับสัญญาเจตสิกทำหน้าที่จดจำในอารมณ์ ฉะนั้นสภาวธรรมทั้ง 2 อย่าง คือ วิตกเจตสิก และสัญญาเจตสิก เป็นสัมปยุตธรรมเกิดร่วมกัน คือ ประกอบหรือเกิดขึ้นพร้อมกันที่มีความสามารถในการจำและระลึกได้ในอารมณ์ต่างๆ ในขณะนั้น ที่เกี่ยวกับบุคคลที่ล่วงเลยมาแล้ว อุปมาวิธีกรรมิจฉาชีพ แต่ไม่เป็นมิจฉาชีพ เป็นต้น

3. มุลนิธิปราณี สำเร็จราชย์ (2545, หน้า 103-280) ได้อธิบายสติเจตสิกย่อเกิดขึ้นโดย อาการ 17 อาการ ดังนี้ 1) เป็นผู้คงแก่เรียน 2) ผู้อื่นกระตุ้นเตือนให้ระลึกถึงสิ่งที่คิด สิ่งที่พูด สิ่งที่ทำไปแล้ว ก็มีสติเกิดขึ้น 3) สติย่อเกิดขึ้น ได้เพราะว่าจิตเป็นโลกเจตสิก ได้สิ่งของที่ชอบใจ สติย่อเกิดขึ้น เช่น ระลึกถึงวันแต่งงาน เหตุการณ์สำคัญชีวิตที่ผ่านมา เป็นต้น 4) จิตที่ได้สิ่งเกื้อกูลและปลื้มใจมีความสุข เช่น การให้ทาน สติย่อระลึกได้ 5) จิตไม่ปลื้มใจเป็นไปด้วยความทุกข์ ก็ย่อระลึกได้ 6) อาการจิตในขณะดวงตามองเห็นนิมิตต่างๆ ที่มีส่วนเหมือนกัน หรือคล้ายกัน เช่น พบเจอบุคคลนั้นคล้ายมารดา หรือภรรยาสามีเรา สติก็ย่อระลึกได้ 7) อาการจิตในขณะดวงตามองเห็นนิมิตต่างๆ ในส่วนที่ไม่เหมือนกัน หรือไม่คล้ายกัน ก็ย่อระลึกได้ 8) การเข้าใจคำพูดของคนอื่น ผู้ที่มักหลงลืม พอคนอื่นบอกให้ สติย่อเกิดขึ้นได้ 9) รู้จักลักษณะของสัตว์และสิ่งของต่างๆ สติย่อเกิดขึ้นได้ 10) ถูกผู้อื่นให้ระลึกอยู่บ่อยๆ สติย่อระลึกได้ 11) เพราะได้เขียนหรือบันทึกไว้ สติย่อเกิดขึ้น 12) ได้ศึกษาวิธีนับ ได้ฝึกทักษะในการนับ จนชำนาญ สติย่อเกิดขึ้น 14) ได้ศึกษาวิธีจดจำ ได้ฝึกทักษะในการจดจำ จนชำนาญ สติย่อเกิดขึ้น 15) ได้วิปัสสนาฝึกระลึกถึงขั้น 5 หรือ รูปนามปัจจุบัน สติย่อเกิดขึ้น 16) ได้เอาตำราหรือคัมภีร์มาเปิดดู หรือนำมาอ่าน สติย่อเกิดขึ้น 17) เพราะได้พบสิ่งของที่เก็บได้ พอได้มองเห็นสิ่งของที่เก็บได้ สติย่อเกิดขึ้น 18) เพราะได้พบอารมณ์ ที่เคยเห็น เคยได้ยิน เคยได้ดม เคยได้ลิ้มรส เคยได้สัมผัส เคยได้รู้ เพราะเป็นอารมณ์ที่เคยเสวยมา

4. ส.บุญอารักษ์ (ม.ป.ท, หน้า 470-471) อธิบาย สติเจตสิก แบ่งเป็น 2 ประเภท1) สติขั้นต่ำ คือเป็นไปตามกิริยาสามัญที่จจะรู้ จะคิด จะพูด จะทำ ในชีวิตประจำวัน เป็นต้น2) สติขั้นสูงคือ อนุสติ 10 คือ ระลึกถึงคุณของพระพุทธเจ้า คุณของพระธรรม คุณของพระสงฆ์ ระลึกถึงศีล ระลึกถึงทาน ระลึกถึง

คุณที่ทำให้บุคคลให้เป็นเวทนา ระลึกถึงความตายที่จะมาถึง ระลึกกายให้เห็นว่า ไม่งามน่าเกลียด โสโครก ตั้งสติหายใจเข้าออก ระลึกถึงคุณพระนิพพาน และการฝึกสติเจตสิก ตามมหาสติปัฏฐาน 4 ในกาย เวทนา จิต ธรรม จนถึงสติเจตสิกอยู่ในมรรคทั้ง 4 ผลทั้ง 4 เป็นต้น (วิ.มหา. (ไทย) 1/162-167/134-139)

5. สติเจตสิกที่ปรากฏในพระวินัยปิฎก ตัวอย่าง เช่น การเจริญอุสภกรรมฐานหลายประการ จนกระทั่งเกิดความรู้สึกอึดอัด เบื่อหน่าย รังเกียจร่างกายของตน ภิกษุเหล่านั้นจึงฆ่าตัวตายเองบ้าง ใช้กัน และกันให้ฆ่าบ้าง ลำดับนั้นพระผู้มีพระภาคให้เจริญกรรมฐานใหม่ที่เรียกว่า อานาปานสติฯ หมายถึง มีสติทุกขณะลมหายใจออก มีสติทุกขณะลมหายใจเข้า เป็นต้น (วิ.มหา. (ไทย) 1/162-167/134-139)

6. สติเจตสิกที่ปรากฏในพระสุตตันตปิฎก ตัวอย่าง เช่น เรื่องที่ 1 เรื่องมหาราหูโลวาทสูตรเกี่ยวกับการอธิบายสติเจตสิก ดังนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสกับพระราหูว่า “ราหู เธอพึงเห็นรูปอย่างใด อย่างหนึ่งด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงว่านั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นนั่น นั่นไม่ใช่อัตตาของเรา คำว่า “เรา” เป็นเพียงชื่อ หรือนามสมมุติเท่านั้นพระผู้มีพระภาคตรัสอธิบายว่า “ราหู รูปชนิดใด ชนิดหนึ่ง ครั้นเห็นปฐวีธาตุนั้นด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้แล้วย่อมเบื่อหน่าย คลายกำหนดในปฐวีธาตุได้ ครั้นเห็นอาโปธาตุนั้นย่อมเบื่อหน่ายคลายกำหนดในอาโปธาตุได้ ครั้นเห็นเตโชธาตุนั้น ย่อมเบื่อหน่ายคลายกำหนดในเตโชธาตุได้ ครั้นเห็นวาโยธาตุนั้นด้วย ย่อมเบื่อหน่าย คลายกำหนดในวาโยธาตุได้ ครั้นเห็นอากาศธาตุนั้น ย่อมเบื่อหน่ายคลายกำหนดในอากาศธาตุได้ และให้เจริญภาวนาเสมอด้วยธาตุ 5 และสั่งให้ราหู เธอจงเจริญภาวนาทำใจเป็นกลางจากทุกสิ่งเกิดผัสสะให้เสมอด้วยแผ่นดินเกิด อุปมาเหมือนคนทั้งหลายทิ้งของสะอาดบ้าง ไม่สะอาดบ้าง น้ำลายบ้าง น้ำหนองบ้าง เลือดบ้าง ลงบนแผ่นดิน แผ่นดินจะอึดอัด ระอา หรือรังเกียจของนั้นก็หาไม่ แม้ฉันใด เธอก็ฉันนั้นเหมือนกัน เธอจงเจริญภาวนาอุปมาให้เสมอด้วยน้ำ เสมอด้วยไฟ เสมอด้วยลมเสมอด้วยอากาศผัสสะอันเป็นที่ชอบใจและไม่ชอบใจที่เกิดขึ้นแล้ว จักครอบงำย่ำยีรบกวนจิตของเธอไม่ได้ เป็นต้น (ม.ม.(ไทย) 13/113/125-133) เรื่องที่ 2 เรื่องสติปัฏฐานวาร สติปัฏฐานวารวาระว่าด้วยสติปัฏฐาน การพิจารณาเห็นกายในกาย เวทนาในเวทนา จิตในจิต ธรรมในธรรมจักเกิดขึ้นแล้วแสงสว่างเกิดขึ้นแล้วแก่เรา คำว่า “จักเกิดขึ้นแล้ว” คือ เห็นเป็นอรรถ 5 ประการนี้ 1) กายเป็นที่ตั้งแห่งสติปัฏฐาน 2) เวทนาเป็นที่ตั้งแห่งสติปัฏฐาน 3) จิตเป็นที่ตั้งแห่งสติปัฏฐาน ฯลฯ 4) ธรรม หรือรูปกับนามทั้งหลายเป็นที่ตั้งแห่งสติปัฏฐาน 5) กาย เวทนา จิต ธรรม เป็นอารมณ์ของสติเจตสิก เป็นต้น (ช.ป. (ไทย) 31/51/506-508)

7. สติเจตสิกที่ปรากฏในพระอภิธรรมปิฎก ตัวอย่าง เช่น เรื่องที่ 1 เรื่องสติเจตสิกสติที่เกิดขึ้นเป็นอย่างไร? กิริยาที่ระลึก ความจำ ไม่หลงลืม ชื่อว่า สตินทรีย์ สติเจตสิกที่เกิดขึ้นแล้ว สัมมาสติที่เกิดขึ้นเป็นอย่างไร? ความระลึกได้เท่าทันปัจจุบันอารมณ์ มีความจำดีแม่นยำ ถูกต้องตรงกับความจริงไม่สับสน ไม่หลงลืมจึงชื่อว่า สัมมาสติในองค์มรรค 8 ข้อที่ 7 เป็นต้น (อภิ.สง. (ไทย) 34/56,93/36,44) เรื่องที่ 2 เรื่องสติปัฏฐาน 2 (ปัฏฐาน 2 แปลว่า เป็นที่ตั้ง หรือ เป็นอารมณ์ของสติเจตสิก ได้แก่ กาย เวทนา จิต และ

ธรรม เช่น สติปัฏฐาน 4 แสดงในติกมาติกาปุจฉา (คำถาม) ทุกมาติกาปุจฉา (คำถาม) มีดังนี้ คำถาม สติปัฏฐาน 4 หรือ ที่ตั้งแห่งสติเจตสิก จำแนกเป็นกุตลธรรม เท่าไร? (ตอบ เป็นเจตสิก 25 ดวง) เป็นอกุตลธรรมเท่าไร? (ตอบ เป็นเจตสิก 14 ดวง) เป็น อภัยกถธรรมเท่าไร? (ตอบ เป็นเจตสิก 13 ดวง)

ติกมาติกาวิสัชนา (คำตอบ) หมายถึง คำตอบที่จำแนกรูป-นามออกเป็นกาย เวทนา จิต ธรรม แล้วตั้งเป็นคำถามพร้อมคำตอบทำให้เห็นได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้นดังนี้ 1-22 กุสลติกาทวิสัชนา (22 คำตอบ) 1) สติปัฏฐาน 4 ที่เป็นกุตลธรรมก็มี ที่เป็นอภัยกถธรรมก็มี ฯลฯ 2) สติปัฏฐาน 4 ที่เป็นสัมปยุตด้วยสุขเวทนามี ฯลฯ 3) สติปัฏฐาน 4 ที่เป็นวิบากก็มี ที่เป็นเหตุให้เกิดวิบากก็มี เป็นต้น (อภิ.ป. (ไทย) 36/59,79/160,165) เรื่องที่ 3 เรื่องสติปัฏฐานกถา สติปัฏฐานกถาว่าด้วยสติปัฏฐาน 4 ฝ่าย สกวาทีหรือเถรวาท ใช้ชื่อย่อว่า สก. ถามว่า สภาวธรรมทั้งปวงเป็นสติปัฏฐาน 4 ใช่ไหม? ฝ่าย ภิกษุในนิกายอันธกะเรียกว่า พรวาที ใช้ชื่อย่อว่า พร. ตอบว่า ใช่ เพราะว่าการตอบมุ่งถึงธรรมที่เป็นอารมณ์ของสติปัฏฐาน จึงตอบว่า ใช่ ฝ่าย สก. ถามว่า สภาวธรรมทั้งปวงเป็นสติ เป็นสตินทรีย์ เป็นสติพละ เป็นสัมมาสติ เป็นสติสัมโพชฌงค์ เป็นทางเดียว เป็นเหตุให้ถึงความสิ้นกิเลส ให้ถึงความตรัสรู้ให้ถึงนิพพาน ไม่เป็นอารมณ์ของอาสวะ ไม่เป็นอารมณ์ของสังโยชน์ ไม่เป็นอารมณ์ของคันถะ ไม่เป็นอารมณ์ของโอหะ ไม่เป็นอารมณ์ของโยคะ ไม่เป็นอารมณ์ของปรามาส ไม่เป็นอารมณ์ของอุปาทาน ไม่เป็นอารมณ์ของกิเลส ใช่ไหม? ฝ่าย พร. ตอบว่า ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น ฯลฯ เพราะว่าการตอบมีความเห็นว่าสภาวธรรมบางอย่าง ไม่เป็นสติเจตสิกก็มี หมายถึง การขาดสติเจตสิก จึงตอบปฏิเสธ เป็นต้น (อภิ.ก. 37/301/236-241)

8. สติเจตสิกที่ปรากฏในอรรถกถา สติเจตสิกมี 3 ความหมาย ได้แก่ 1) สติ คือ สภาวะทำให้ระลึกได้ 2) สติ คือ สภาวะระลึกได้ 3) สติ คือ ความระลึกได้ สตินั้นชื่อว่า อินทรีย์ เพราะเป็นใหญ่เนื่องจากครอบงำความหลงลืมสติได้ เพราะครองความเป็นใหญ่กว่าสัมปยุตตธรรมอื่นในสภาพเข้าไปตั้งไว้ซึ่งปัจจุบันอารมณ์ สติจึงเป็นอินทรีย์ จึงได้ชื่อว่า สตินทรีย์อนึ่งสติเจตสิกนั้นมีสภาพไม่เลื่อนลอย อุปมาเหมือนสมอปีกลงดิน และมีสภาพประคับประคองสัมปยุตตธรรม (ประกอบ) ให้ระลึกกุตลธรรมโดยชอบ อุปมาเหมือนขุนคลังของพระราชว่า ช่างมีเท่าไร? รถมียุทธมาณเท่าไร? เงินมีประมาณเท่าไร? ทองมีประมาณเท่าไร? เป็นต้น สติเจตสิกมีที่ฉันทันเหมือนกัน (พระพุทธโฆสาจารย์, 2554, หน้า 411)

9. สติเจตสิกที่ปรากฏในฎีกา สติเจตสิกเป็นปัจจัยให้แก่ธรรมทั้งหลายเกิดขึ้นด้วยกิริยาความระลึกได้หมายถึงธรรมหมวดอื่นๆ จะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยสติเจตสิกทำหน้าที่ระลึกก่อนทุกครั้งและโดยความเป็นใหญ่ในธรรมเหล่านั้นที่เจตสิกอื่นเกิดร่วม หรือประกอบในขณจิตดวงนั้นๆ บุคคลผู้มีความพร้อมเพรียงด้วยสติเจตสิกนั้นย่อมจะระลึกได้ดีเสมอทุกอิริยาบถ ชื่อว่า เป็นความระลึกได้ ได้แก่ การทำให้จิตไม่ฟุ้งเฟ้อ ชื่อว่า ความคิด หรือจิตไม่เลื่อนลอย และทำหน้าที่คุ้มครองใจ และกาย หมายถึงในชีวิตประจำวันชีวิตทุกคนต้องรู้จัก จิต พุท ทำ หรือทุกอาการที่แสดงออกทางกาย ทางวาจา ทางใจ ต้องไม่ผิดพลาด ไม่สับสน จึงจะไม่ได้รับอันตรายเมื่อมีสติเจตสิกเกิดขึ้นและกายกับใจ หรือรูปนามเป็นที่ตั้งแห่งสติเจตสิก

เป็นต้น (พระธรรมपालเถระ วจนา, 2525, หน้า 280)

10. สติเจตสิกที่ปรากฏในปกรณ์วิเสสมี คำว่า สติเจตสิก เมื่อเกิดขึ้นย่อมไม่เลอะเลือนไม่สับสน และจำแนกสภาวะธรรมทั้งหลายได้ชัดเจนกว่าเจตสิกทั้ง 52 ดวงว่าฝ่ายใดเป็นธรรมฝ่ายกุศลธรรม ฝ่ายใดเป็นธรรมอกุศลธรรม เป็นต้น หมายความว่า เมื่อสติเจตสิกเกิดขึ้นแล้วย่อมไม่เลอะเลือนนี่คือกุศลธรรม ควรเสพ นี่คืออกุศลธรรมไม่ควรเสพ เพราะมีโทษ และไม่เหมาะสม ตัวอย่าง สติเจตสิกไม่เลอะเลือน เช่น แยกหมวดธรรมได้ถูกต้องว่านี่คือ สติปัญญา 4 นี่คือ สัมมุปปธาน 4 นี่คือ อิทธิบาท 4 นี่คือ อินทรีย์ 5 นี่คือ พละ 5 นี่คือ โภชณงค์ 7 นี่คือ อริยมรรคมีองค์ 8 นี่คือ สมณะ นี่คือวิปัสสนา มีความไม่เลอะเลือนจึงได้ชื่อว่า เป็นผู้ที่มีสติเจตสิกผู้มีความไม่เลอะเลือนเป็นลักษณะดังนี้ เป็นต้น สติเจตสิก หมายถึง ธรรมที่เป็นความระลึกได้ สติเจตสิกเป็นธรรมที่เกิดในจิต เมื่อใดเวลาใดมีจิตเกิดขึ้น เวลานั้นจะมีสติเจตสิกเกิดขึ้นด้วยก็หาไม่ได้ หมายความว่า จิตมีอยู่ประจำ ที่มีจิตในเวลานั้น บุคคลนั้นไม่มีสติเจตสิกเกิดขึ้นก็ได้ ดังนั้น ความระลึกได้ เพราะสติเจตสิกได้ทำหน้าที่ ซึ่งไม่ใช่ระลึกได้ด้วยจิตเป็นต้น (มูลนิธิปราณี สำเร็จราชย์, 2545, หน้า 107, 272)

11. ประโยชน์ของสติเจตสิก

1. ระดับโลกียะ อยู่ในระหว่างญาณ 1-ญาณ 13 การเจริญพุทธานุสสติกัมมัฏฐานย่อมมีความไพบุลย์ด้วยสติ ด้วยปัญญา เป็นผู้กำจัดเสียได้ซึ่งโทษภัยอันน่ากลัว การเจริญธัมมานุสสติกัมมัฏฐานย่อมเป็นผู้มองเห็นคุณของพระธรรม ระลึกอยู่เรื่อยๆ การเจริญสังฆานุสสติกัมมัฏฐานย่อมเป็นผู้กำจัดเสียได้ซึ่งโทษภัยอันน่ากลัว การเจริญสีลานุสสติกัมมัฏฐานย่อมเป็นผู้หลีกเลี่ยงจากการดำเนินตนเองเป็นต้น การเจริญจาคานุสสติกัมมัฏฐานย่อมเป็นผู้ปล่อยใจไปในการบริจาค เป็นผู้มิอิจฉาเสียมิโลภ การเจริญเทวตานุสสติกัมมัฏฐานย่อมเป็นที่รักใคร่เป็นที่ชอบใจของเทวดาทั้งหลาย การเจริญ มรณานุสสติ ผู้เจริญมรณะสติ หรือว่าการเจริญเรื่องการตายจะไม่เกิดความสลดใจจะไม่สะดุ้งหวาดกลัวเพราะว่าสติเจตสิกมีมรณะเป็นอารมณ์ เจริญกายคตาสติย่อมเป็นผู้ครอบงำทั้งความยินดี ความไม่ยินดีที่เกิดขึ้น จะเป็นผู้ได้ฉาน 4 ทางตลอดอภิญญา 6 อานิสงส์แห่งอานาปานสติ อานาปานสตินั้นว่า มีอานิสงส์มากย่อมยังสติปัญญา 4 ย่อมยังโภชณงค์ 7 ให้บริบูรณ์ หมั่นประกอบกรรมฐานนี้ กำหนดอารมณ์แห่งลมหายใจเข้าออกด้วยสติเกิดขึ้น ทั้ง 3 ขณะคือ ในอุปาทกขณะเกิดแห่งจิต วิถีขณะตั้งอยู่แห่งจิต ขณะความดับไปแห่งจิต เป็นต้นเพราะเหตุนี้ผู้มีปัญญาพึงบำเพ็ญอานาปานสติ อานิสงส์อุปสมานุสสติระลึกถึงความสงบหรือนิพพานเป็นอารมณ์ของสติเจตสิก (พระพุทโฆษาจารย์, 2548, หน้า 343-480, 1141-1145) อานิสงส์แห่งการเจริญ สติปัญญา 4 บุคคลผู้เจริญสติปัญญา 4 ตลอด 7 ปี พึงหวังได้ผลอย่างหนึ่ง ใน 2 อย่าง คือ อรหัตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีอุปาทานเหลืออยู่ ก็จักเป็นอนาคามี 7 ปี จงยกไว้ หมายถึง อย่าว่าแต่จะเจริญสติปัญญา 7 ปีเลย แม้เจริญเพียง 6 ปี 5 ปี 7 วัน ก็สามารถบรรลุอรหัตผลหรืออนาคามีผลได้ ทางนี้เป็นทางเดียวเพื่อดับทุกข์และโทมนัสเพื่อบรรลุธรรมเพื่อทำให้แจ้งนิพพานทางนี้คือสติปัญญา 4 ดังที่ปรากฏในมหาสติปัฏ

ฐานสูตร (ที.ม. (ไทย) 10/404-405/338-340) อานิสงส์หรือประโยชน์ของสติและสัมปชัญญะทั้ง 2 อย่างนี้ เมื่อใช้ให้ถูกต้องตามกาลเวลาแล้วย่อมให้ผลดี คือ สติเป็นธรรมป้องกันความพลั้งเผลอหรือป้องกันความผิดพลาด ทำอะไร พุดอะไร คิดอะไร มักไม่ผิดพลาด ส่วนสัมปชัญญะนั้นเป็นธรรมคอยกำกับจิตใจให้มีความรู้สึกตัวอยู่เสมอในขณะที่กำลังทำ ขณะกำลังพูด ขณะกำลังคิด ไม่ให้ผิดพลาดได้ (ไสว มาลาทอง และคณะ, 2532, หน้า 5) อานิสงส์หรือประโยชน์ของการมีสติเจตสิกมีประโยชน์ทั้งร่างกายและจิตใจทั้งตนเองและผู้อื่นทั้งปัจจุบันและอนาคตทั้งป้องกันและสร้างสรรค์สังคมในการทำงานหรืออยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข และสติเป็นตัวนำให้เกิดปัญญาเจตสิก การฝึกสติเจตสิกจนเกิดปัญญาเจตสิกทำให้มนุษย์พ้นจากความทุกข์ในระดับต่างๆจนถึงพ้นจากความทุกข์ได้สิ้นเชิง หรือมีประโยชน์ช่วยให้หายเจ็บป่วยได้ง่าย ช่วยรักษาโรคบางอย่างได้ หรือทำให้ร่างกายชราช้าลง ทำให้มีอายุยืนและทำให้มีความสุขในเวลาเสียชีวิตหรือจุดิจิตกาลไปสู่สุคติได้ (พรพิศ ศิริวิสูตร, 2545, หน้า 101) ประโยชน์ของการมีสติเจตสิกในขณะนอนหลับเมื่อมีสติสัมปชัญญะ จะได้รับประโยชน์ 5 อย่าง ดังนี้ 1) การนอนหลับเป็นสุข 2) การตื่นนอนเป็นสุข 3) ไม่เห็นความฝันเลวทราม 4) มีเทวดารักษา 5) ขณะนอนหลับน้ำอสุจิไม่เคลื่อน ภิกษุที่จำวัดนอนหลับมีสติอย่างตั้งมั่นอยู่ มีสัมปชัญญะความรู้สึกตัวทั่วพร้อมอยู่ทุกขณะย่อมมีประโยชน์ 5 อย่างนี้แล (วิ.ม. (ไทย) 5/353/227)

2. ระดับโลกุตตระ อยู่ในระหว่างญาณ 14-ญาณ 16 ประโยชน์ของการมีสติเจตสิกในขณะก้าวลงสู่ครรภ์หรือในขณะที่ปฏิสนธิจิตในขณะที่อยู่ในครรภ์ในขณะที่คลอดจากครรภ์ของมารดาซึ่งไม่ใช่หมายถึงมนุษย์ปุถุชนชาวโลกปกติธรรมดาแต่หมายถึงพระสัพพัญญูโพธิสัตว์ทั้งหลายย่อมมีสติสัมปชัญญะเป็นผู้รู้สึกตัวทุกขณะก้าวลงสู่ครรภ์มารดาเป็นผู้รู้สึกตัวทุกขณะอยู่ในครรภ์ของมารดาและเป็นผู้รู้สึกตัวทุกขณะคลอดจากครรภ์ของมารดาครบทั้ง 3 ขณะ คือ 1) ขณะก้าวลงสู่ครรภ์หรือในขณะที่ปฏิสนธิจิต 2) ในขณะที่อยู่ในครรภ์ 3) ในขณะที่คลอด เหยียดแขนหรือเหยียดพระหัตถ์ทั้งสองแล้วล้มตา หรือล้มพระเนตร ประทับยืน เสด็จออกมาจากครรภ์มารดา หมั่นโลกธาตุดจึงได้หวั่นไหว ดังนั้นการฝึกสติเจตสิกจึงมีความสำคัญมากซึ่งมีประโยชน์มหาศาลต่อชีวิตประจำวันของพุทธศาสนิกชนและสามารถยกระดับจิตปุถุชนผู้มีกิเลสโมหะเจตสิกหนาแน่นเป็นอริยบุคคลได้ (ที.ปา. (ไทย) 11/37/294)

3. เรามารู้จักสติ: บัญญัติธรรม

คำว่า บัญญัติธรรม หมายถึง การตั้งชื่อ หรือ สิ่งที่บัญญัติขึ้น สมมุติขึ้น คือไม่มีสภาวะธรรมใดๆ ไม่มีสภาวะจิต ไม่มีสภาวะเจตสิก ไม่มีสภาวะรูปไม่มีสภาวะอารมณ์พระนิพพาน หรือไม่มีสภาวะปรมาตม์อย่างแท้จริงใดๆ ที่ไร้ตัวตน เป็นเพียงแต่ชื่อเรียกเท่านั้น เป็นการสมมุติชื่อขึ้นมา ซึ่งมีหลักการตั้งชื่อตามลักษณะรูปร่าง การตั้งชื่อตามลักษณะนามต่างๆ หรือ วัตถุต่างๆ เพื่อใช้ในการสื่อสารสำหรับให้ชาวโลกเข้าใจตรงกันทุกอย่าง เช่น คำว่า คน จะชี้ส่วนใด ส่วนหนึ่งของร่างกายว่า เป็นคนไม่ได้ ภาพรวมทั้งร่างกาย เป็นการตั้ง

ชื่อสมมุติขึ้นมา อีกตัวอย่าง คือ คำว่า เก้าอี้ จะชี้ส่วนใด ส่วนหนึ่งของเก้าอี้ว่า เก้าอี้ไม่ได้ เช่นกัน เป็นการเพียงสมมุติขึ้นมา โดยรวม (ฝ่ายวิชาการ, 2540, หน้า 29) บัญญัติธรรม แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่

1. อัตถบัญญัติ (การได้ชื่อเรียกแต่ยังไม่ออกเสียง) หมายถึง เป็นการสมมุติขึ้นมา กำหนดชื่อหรือการตั้งชื่อ ตั้งแต่โลกเกิดใหม่ จนถึงยุคปัจจุบัน การตั้งชื่อเรียกตามความหมาย แห่งรูปร่าง สันฐาน หรือลักษณะอาการของสิ่งนั้นๆ เช่น ภูเขา ต้นไม้ บ้าน เรือ นก เณร การโบกมือ การก้มมือ ตัวหนังสือ สัญลักษณ์ต่างๆ เป็นต้น เพื่อให้รู้ความหมาย หรือ ความมุ่งหมาย ไม่ต้องออกเสียงใดๆ โลกที่เราอาศัยอยู่นี้เกิดมาตอนแรก ระยะเวลาแรกไม่มีการตั้งชื่อ ยังไม่มีชื่อเรียกขาน การเรียกขานชื่อต่างๆ นั้นมีนักปราชญ์บางกลุ่มหรือบางท่าน ยุคอดีตและปัจจุบัน ได้ร่วมมือกัน ตั้งชื่อบุคคล วัตถุ สิ่งของต่างๆ

ประเภทอรรถบัญญัติ คือ การตั้งชื่อ (ยังไม่ออกเสียงใดๆ) มี 17 ประเภท ได้แก่ 1) ชื่อพื้นดิน ชื่อภูเขา ชื่อต้นไม้ ชื่อแม่น้ำ 2) ชื่อบ้าน ชื่อรถชื่อสิ่งของต่างๆ 3) ชื่อผู้ชาย ชื่อผู้หญิง ชื่อบุรุษ ชื่อสตรี 4) ชื่อทิศต่างๆ ทิศเหนือ ทิศใต้ 5) ชื่อเวลาเช่น เวลาเช้า เวลาบ่าย เวลาเย็น 6) ชื่อฤดูร้อน ฤดูหนาว 7) ชื่อเดือนต่างๆ เช่น มกราคม ธันวาคม 8) ชื่อปีต่างๆ ปีมะโรง ปีมะเส็ง 9) ชื่อวันต่างๆเช่น วันเสาร์ วันอาทิตย์ 10) ชื่อถ้ำ อุโมงค์ บ่อน้ำ 11) ชื่อกลิ่นต่างๆ เฟื่องดิน น้ำ ลม ไฟ 12) ชื่อนิคมต่างๆ 13) ชื่อนัตถิภาวบัญญัติต่างๆ 14) ชื่อลมหายใจเข้าออก 15) ชื่ออสุภบัญญัติต่างๆ 16) ชื่อการเปรียบเทียบ ที่หนึ่ง ที่สอง 17) ชื่อปรมาตถธรรม 4 (จิต เจตสิก รูป อารมณฺ์พระนิพพาน) เป็นชื่อสมมุติเรียกขานตามชื่อปรมาตถธรรม หมายเหตุ 1) ประเภท 1-16 เป็นการตั้งชื่อไม่มีปรมาตถ (พระอาทิตย์ ประเทศไทย มนุษย์เกิดมาครั้งแรก ยังไม่มีการตั้งชื่อ ยังไม่มีชื่อเรียก) 2) ประเภท 17 เป็นการตั้งชื่อมีชื่อปรมาตถ (จิต เจตสิก รูป อารมณฺ์พระนิพพาน)

2. สัททบัญญัติ (การออกเสียงการพูดออกมาจากปาก) หมายถึง การออกเสียงตามอรรถบัญญัติที่ได้ตั้งชื่อไว้ การอ่าน การพูด ได้รู้จุดประสงค์ร่วมกันตรงกันตามอรรถบัญญัตินั้นๆ ได้แก่ การออกเสียงชื่อต่างๆ เช่น ชื่อคนหรือสัตว์ ชื่อสถานที่ ชื่อสิ่งของ เสียงที่อ่านมาจากตัวหนังสือ เป็นเสียงตามเป็นลายลักษณ์อักษร เป็นต้น

ประเภทสัททบัญญัติ (การออกเสียงตามชื่อบัญญัติ) มี 6 ประการ ได้แก่ 1) ออกเสียงที่มีชื่อปรมาตถ (วิชขามานบัญญัติ) เช่น คำว่า จิต เจตสิก รูป อารมณฺ์พระนิพพาน รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เป็นต้น 2) ออกเสียงที่ไม่มีชื่อปรมาตถ (อวิชขามานบัญญัติ) เช่น คำว่า แผ่นดิน ภูเขา เป็นต้น 3) ออกเสียงที่มีชื่อปรมาตถ (วิชขามานบัญญัติ) กับ ออกเสียงไม่มีปรมาตถ (อวิชขามานบัญญัติ) ชื่อรวมกัน เช่น คำว่ารูปหล่อ รูปสวย อธิบายว่า รูป คือชื่อปรมาตถ, สวยหล่อ ชื่อไม่มีปรมาตถ 4) ออกเสียงไม่มีชื่อปรมาตถ (อวิชขามานบัญญัติ) กับออกเสียงมีชื่อ ปรมาตถ (วิชขามานบัญญัติ) ชื่อรวมกัน เช่นคำว่า เธอมีทุกข์ (ทุกข์ เวทนา) เธอมีสุข (สุขเวทนา) 5) ออกเสียงมีชื่อ ปรมาตถ (วิชขามานบัญญัติ) กับออกเสียงมีชื่อปรมาตถ (วิชขามานบัญญัติ) ชื่อรวมกัน เช่นคำว่า จักขุ วิญญาณ เป็นต้น 6) ออกเสียงไม่มีชื่อปรมาตถ (อวิชขามานบัญญัติ) กับออกเสียง ไม่มีชื่อปรมาตถ (อวิชขามานบัญญัติ) ชื่อรวมกัน เช่น คำว่า ราชบุตโต โอราชของพระราชา

เป็นต้น (พระอาจารย์สัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ, 2546, หน้า 191-213)

4. สรุป

ได้รู้จักสติ: ปรมัตถธรรมกับสติ: บัญญัติธรรม รู้จริงไม่อุปาทานทำให้ชีวิต ครอบครัว ชุมชน สังคม เกิดสันติสุขอย่างยั่งยืนตามคำอธิบายของพระอรหันต์และนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา เกี่ยวกับด้าน เนื้อหา ตอน 1, ตอน 2 และเนื้อหาสาระอื่นๆ มีความสอดคล้องตรงกับพระไตรปิฎกทุกประการ

5. องค์ความรู้ที่ได้รับ

องค์ความรู้ได้รับองค์ความรู้คือ สติ: ปรมัตถธรรม กับสติ: บัญญัติธรรม รู้จริงไม่อุปาทานทำให้ชีวิต ครอบครัว ชุมชน สังคมเกิดสันติสุขอย่างยั่งยืนสันติสุขอย่างยั่งยืน หมายถึง ระดับวิมุตติสุข ซึ่งเป็นความสุขของพระอริยบุคคล ระดับอรหันต์ เป็นต้น

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

เอกสารอ้างอิง

- บุญมี เมธางกุล. (2530). *คู่มือการศึกษาพระอภิธรรมมัตถสังคหะ*. (พิมพ์ครั้งที่ 5). นนทบุรี: เทพประทาน.
- ฝ่ายวิชาการ อภิธรรมโชติคะวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2540). *คู่มือการศึกษาหลักสูตรจุฬารามิสิกะโท*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ทิพย์วิสุทธิ.
- พระธรรมपालเถระ. (2525). *ปรมัตถมัญชุสา วิสุทธิมรรคมหาฎีกาบาลี-ไทย* (มณีพันธุ์ จารุดุล และคณะ, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: มุณินิธิภูมิโกลภิกขุ.
- พระพรหมคุณาภรณ์. (2550). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 15). กรุงเทพฯ: จันทรเพ็ญ.
- พระพุทธโฆษาจารย์. (2548). *คัมภีร์วิสุทธิมรรค*. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: ม.ป.ป.

- พระพุทฺธโฆสจารย์. (2554). *อัฐุสสาลินี* (รจนา พระคันธสาราภิงค์, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: ประยูรสาส์นไทย.
- พระมหาสมบุรณ์ ฉันทโรจโน. (2543). *ปรมัตถ์เบื้องต้น*. เชียงใหม่: วัดโสมนาราม.
- พระอาจารย์ทอง ศิริมงคล. (2552). *ธรรมจากหลวงปู่ 11*. เชียงใหม่: ช่างเผือก.
- พระอาจารย์สัทธัมมโชติกะ รัมมาจริยะ. (2546). *ปรมัตถ์โชติกะ ปฏิจจสมุปปาทาที่ปนี หลักสูตรมัจฉิมอาภิ
ธรรมิกะโท มุลนิตีสัทธัมมโชติกะ*. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: วี. อินเตอร์ พรีนธ์.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มุลนิตีปราณี สำเรงราชย์. (2545). *มิลินทปัญหาเล่ม 1*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ชวนพิมพ์.
- ส.บุญอารักษ์. (ม.ป.ท.). *พจนานุกรมพระอภิธรรม 7 คัมภีร์*. กรุงเทพฯ: ม.ป.ป.